

Margójegyzetek Patrick Modiano Éjfű című regényéhez

Modiano *Éjfű* című regénye 2012-ben jelent meg. Az író „onirikus”, álomszerű regénynek, egyik kritikusa¹ pedig a legköltőibb műveként méltatta. Az író egy 2010-ben, a *L'Horizon* című regénye megjelenésekor a Francia Sajtóügynökségnek adott interjújában azt mondta, hogy mindig ugyanazt a regényt írja. Ezt a gondolatot képszerűen és árnyaltabban folytatja, amikor megkérdezik a Nobel-díj kapcsán. Arra a kérdésre, hogy „Jól összegezte a Nobel-díj Bizottság az életművét?”,² Modiano ezt válaszolta: „Kissé hiányos a megfogalmazás... De igen. Egy bizonyos értelemben megállja a helyét... Az emlékezet, igen, de szeretném hangsúlyozni, hogy lényegében a felejtés háttéréből megelevenedő emlékezésről van szó. A felejtés fátylairól. Az emlékezés kis lyukakat képez ezeken a fátylakon. Az én igazi témám inkább a felejtés, mint az emlékezés. A felejtés, mint valami lepel, beborít mindent, amit átéltünk. Az emlékezés megpróbálja átlyuggatni ezt a leplet. De ez a lepel mindig jelen van.”³

Modiano regényeinek élményanyaga a gyökértelesség, a váratlan fordulatokkal teli gyerekkor, és a szülők rejtélyes életvitele. Megpróbálja megérteni a vele történeteket, így óhatatlanul a születése előtti korszak felé irányul a figyelme. Ez a korszak a párizsi megszállás időszaka volt. A gyermekkor, a történelem mellett művei harmadik témája az írói lét, az íróvá válás folyamata. A regényeiben gyakran feltűnő író mindig emlékező, és ez az attitűd éppen azért jött létre, hogy megértse, megfejtse a talányos és hányatott gyermekkort. Az emlékezés sokszor torzít, elégtelen, csalóka, ezért fogódzókat keres: feljegyzéseket, tényeket, épületeket, topográfiai és levéltéri adatokat, korabeli dokumentumokat. Modiano stílusát is ez az attitűd teremti meg. Mind az önéletrajzi, mind a történelmi elemeket önkényesen kezeli, fikcióvá emeli. Tévedünk, ha azt hisszük, hogy a valódi életet feltáró, vagy a valódi történelmi tényeket dokumentáló szöveget olvasunk. Írásművészetének szerintünk az a különlegessége, hogy a kulturális utalások miatt erősen kódolt, finoman kimunkált, tisztán megszólaló szöveg szoros rokonságot tart napjaink leghígebb irodalmi műfajával, a detektívregénnyel. A két véglet igen természetesen kapcsolódik egymáshoz. A hatás nem marad el: a mindinkább fokozódó feszültség az olvasót a regény középpontja felé vonzza, oda, ahol a keresés, a „nyomozás” véget ér, és remélhetőleg megoldódik a rejtély.

De a Modiano-regények végkifejletét leginkább a hiány fogalmával lehetne leírni, mert nem kapunk egyértelmű magyarázatot. Az író csak arra vállalkozik, hogy megejtse az olvasóval, hogy a szöveg végén felderengő igazság viszonylagos, sok összetevőjű, kinyilatkoztatni nem lehet, nem tudjuk, csak sejtethetjük a dolgok végső okait. Ezért kezdi mindig újra a keresést, minden regénye egy újabb keresés. Az elbeszélő valami rejtély nyomába ered, amelynek felderítésére igen, de a kibogozására, megoldására nem vállalkozik vagy nem is képes rá.

Az *Éjféli* már a címével megállít. A francia cím, a *L'Herbe des nuits* dallamos hangzása költői hangulatot áraszt,⁴ pedig a mű közege és szereplői is – az elbeszélőt kivéve (de ő is határeset) – gyanús alakok, bűnözők. Az író-elbeszélő szokásos párizsi sétája során visszakérül fiatalkorába, és megelevenedik az olvasók előtt egy hatvanas évekbeli, enigmatikus szerelmi történet. E történetet Dannie, a szeretett nő bűnöző múltja és a gyilkosok: a többi szereplő miatt kétszeresen is bűn övezi. A 2014-es jelenben élő elbeszélő főleg az 1964-es évben Dannie-hoz fűződő szerelmére fókuszál. Mivel semmi nem előzmények és következmények nélküli, ezért a történet – rejtett módon – szakadatlanul visszautal a megszállás éveinek soha el nem ítélt gyilkosaira, illetve előremutat egy majd a fő cselekmény lezajlása után egy évvel bekövetkező eseményre: egy marokkói politikus, Ben Barka meggyilkolására. Az el nem évülő bűnök folyamatos jelenlétét rajzolja ki előttünk a nehezen követhető, pengeéles ésszel szilánkosra zúzott történet.

Az elbeszélő emlékeiben gyakran feltűnik Langlois rendőrfelügyelő, aki az igazságszolgáltatás tehetetlenségét, a mindennemű nyomozás értelmetlenségét jelenti az olvasó számára. Kék szeme és lakhelye: a place d'Italie kék ege gyöngéden líráivá emelik alakját, ami nem véletlen. Ahelyett, hogy kiderítette volna az igazságot, eltüntette a nyomokat: így fejezte ki együttérzését Jean és Dannie iránt.

Az alábbiakban a szöveg néhány titkos utalására szeretnénk rámutatni. Modiano minden könyvét el kellene olvasni ahhoz, hogy az éppen adottat némileg megértsük. Az *Éjféli* jó néhány passzusa már a korábbi regényekben is megjelent (*Fleurs de ruine*, *Remise de peine*, *Ronde de nuit*). A szereplők, nevek, egyes helyszínek, sőt mondatok is megegyeznek e korábbi regények elemeivel. Igazolást nyernek Modiano szavai, hogy ugyanazt az egyetlen regényt írja. Az egyikben olvasott kiegészíti, magyarázza a másikat. A jelen regény szereplői, az Unic Hótel kuncsaftjai nem pusztán az előző művekben, hanem az előző korban, a megszállás alatti Párizsban is léteztek: a francia Gestapónak dolgoztak; háborítatlanul élnek a hatvanas évek közepén tovább, és egy újabb bűnügy részeseivé fognak válni. A jelen regényben szereplő Georges B valódi neve Georges Boucheseiche,⁵ aki a hírhedt rue Lauriston, a francia Gestapo párizsi székhelyén ténykedett háborús bűnös. Az elbeszélő, Jean és szereleme, Dannie közös ismerőse, Aghamouri a valóságban is létezett, Thami Azzemouri néven. Ez az egyetemista Ben Barka elrablásakor annak közvetlen közelében volt, tehát részt vett a bűnügyben. A regényben erre mindössze egyetlen mondat utal, amelyet Dannie mond ki: „Arra akarják rábírní, hogy csapdába csaljon egy marokkói férfit, aki gyakran megfordul Párizsban... Aghamourinak nincs ínyére a dolog, de már a markukban tartják...” (100. o.) Maga Dannie is több álnéven élt, az egyik, a Mireille Sampierry ugyancsak a rue Lauristonhoz kapcsolódik: létezett egy ilyen nevű nő, aki mint Dannie anyja, a francia kollaboráns bűnözők egyikének szeretője volt. Mint a cselekményből felsejlik, lányát vidéken rejtette el s neveltette, majd sorsára hagyta, egyedül jött fel Párizsba, és kétes alakok szeretőjeként tartotta fenn magát. A Dannie álnév mintegy átpoétizálja⁶ ezt a feltehetőleg szépséges, de nem feddhetetlen múltú lányt: neve Jacques Audiberti azonos című versére utal. Ebben a versben a szeretett nő kozmikus méretűvé, az univerzum pulzáló részévé válik, és szürrealisztikus hiperbolikus jelenséggé nő. A két szerelmes a természet részeként, növényekként (szilfa és fűszál) jelenik meg egy fél verssorban, halvány, titkos kapcsolatot teremtve a regény címével is.⁷

Jeanban és Dannie-ban ugyanaz a múlt miatt érzett, megnevezhetetlen büntudat bujkál, és a háborúra apró, de félreérthetetlen utalásokat olvashatunk a szövegben: „minden sötétségbe borult, mintha kijárási tilalom lenne” (28. o.), „a fekete függöny kiszűrte minden fényt, mint később megtudtam, még a háborúból maradt meg az »elsötétítési rendelet« e tárgyi emléke” (30. o.).

A szöveg más utalásai szinte kiszakítják, magasabb dimenziókba emelik Dannie alakját a kisszerű, léha nő-létből. Jean a szerelmük ideje alatt írja első regényét, és a kéziratban – de Jean gondolatvilágában is – feltűnnek olyan nőalakok, amelyeknek sorsa korrespondenciát, párhuzamosságot mutat Dannie-ével. (Jeanne Duval, Baudelaire szeretője, Blanche bárónő, Casanova kortársa, kalandornő, akinek a XV. Lajos ellen elkövetett merénylethez lehetett homályos köze Casanova naplója szerint; Anne Leroy, akit 1793-ban lefejeztek, mert kimondta azt a véleményét, hogy „Éljen a király”). Az elbeszélő íróként és szerelmesként egy Párizson kívüli helyszínen, a La Barberie nevű udvarházban Dannieval együtt kilép a jelenből és (a történetben szó szerint többször is felidézett költő) Nerval Sylvie-jének vidéki, kastélyromos álmvilágába kerülnek, de az ő számukra az idill félelemmel és fenyegetettséggel terhes.

Végezetül szeretnénk röviden szólni az irodalmi emlékezetéről is. A Jean elveszett kéziratában szereplő (és többször emlegetett) személyek abból a szempontból fontosak, hogy kapcsolódnak az író-elbeszélő felejtés elleni küzdelméhez, mert olyan írókról, irodalmárokról, tudósokról szól ebben a kéziratban, akik jelentős, értékes műveket hagytak az utókorra, mégis méltatlanul kihullottak a közös kulturális emlékezetből. Tristan Corbière a költői nyelvet megújító költő-zseni mindössze egyetlen kötetet publikált, azt is a saját költségen, és ezután meghalt tüdőbajban. Charles Cros nemcsak költő, tudós is volt, a fonográf és a telegráf feltalálója, korában senki, de ma a *Füstölt hering* című versét minden francia gyerek ismeri. Tristan Corbière, Charles Cros, Jacques Audiberti öntörvényű és szabad művészek, akár Jean, az író alteregója. Oser Warszawski és Restif de la Bretonne azért kapott fontos helyet a kéziratban, mert mindketten egy álomszerű, elképzelt Párizs titkait kutatták, mint Jean, az elbeszélő, vagy Modiano, aki azt mondta, hogy „Párizs az én belső városom”. Az író október kilencedikén éppen a Luxembourg-kert környékének valamelyik utcáját rötta, amikor telefonált a lánya, tőle értesült arról, hogy Nobel-díjat kapott. Azóta sem érti, mert ezt mondta: „Nagyon szeretném tudni, miért engem választottak.”

JEGYZETEK

- 1 Cosnard, Denis: En noir et brume „L’Herbe des nuits” de Patrick Modiano. *Le Monde* 28.09.2012.
- 2 A Svéd Akadémia megfogalmazása szerint a díjat „az emlékezés művészetéért kapta, amellyel felfoghatatlan sorsokat, a megszállás életvilágát idézte meg”.
- 3 *Lire* 2014. november, 54. o.
- 4 Modiano hol Oszip Mandelstamra („... éj fűvét szedni, míg mésszel marja a testet a vér...” 1924. január 1. In: *Csilapítatlan szavak*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1973. Lator László fordítása), hol Paul Celan *Pavot et mémoire* című verseskötetére utal, hol Paul Valéry („... je sens l’herbe de nuit”) ihlető verssorait emlegeti, hol meg Charles Baudelaire Jeanne Duvalhoz írt, következő sorára hivatkozik: „... l’herbe ondoyante de ses cheveux” – de valójában a maga szavai adják a legérzékletesebb magyarázatot: „az éjfű nem más, mint az örökké felfoszló emlékszálak, amelyeken életünk végéig kerdőzünk”.
- 5 Cosnard, Denis, *i. m.*
- 6 A regény 101. oldalán feltűnik maga Audiberti: „Láttam, hogy kijön a hotelből egy író, akiért rajongtam akkoriban, és ismertem Dannie című versét is.”
- 7 „eûmes nous notre lit toujours évanoui / quand je ne fus que l’orme et toi qu’une herve, qu’une?” Audiberti, Jacques: Dannie In: *Race des hommes*. Gallimard, Paris, coll. Métamorphoses, 1937.

Patrick Modiano 1945-ben született Boulogne-Billancourt-ban. 2014-ben irodalmi Nobel-díjat kapott. Könyvei magyarul: *Sötét boltok utcája* (Magvető, 1980.) *Augusztusi vasárnapok* (Elek és Társa Kiadó, 1996) *Dora Bruder* (Vince Kiadó, 2006.) *A Kis Bizsu* (Tarandus Kiadó, 2014.) *Éjfű* (Tarandus Kiadó, 2014.)

Röhrig Eszter Budapesten született. Doktori disszertációját Gustave Flaubert: Bovaryné című regényének elbeszélői technikáiról írta. Szépirodalmi szövegek fordításával és elemzésével foglalkozik.